6. Roberts I. Diachronic Syntax / Ian Roberts. – New York: Oxford University Press, 2007. – 508 p.

Леонидов А. Структурно-семантические и функциональные особенности конструкции accusativus cum infinitivo в среднеанглийском языке.

В статье рассматриваются структурно-семантические и функциональные особенности инфинитивных конструкций accusativus cum infinitivo в среднеанглийском языке, обоснована целесообразность определения аккузативно-инфинитивной конструкции как редуцированного подчиненного предложения и структуры вторичной предикации. Проведенное исследование базируется на материале среднеанглийских текстов. Среднеанглийский период ознаменовался расширением грамматическиих функций инфинитива и активным использованием инфинитивных конструкций. В статье обозначены основные семантические группы правящего глагола, который комплементируется конструкцией accusativus cum infinitivo, раскрыты структурные особенности конструкции и модели организации порядка слов в инфинитивном подчиненном предложении, а также описаны некоторые особенности функционирования конструкции в среднеанглийском периоде.

***Ключевые слова**: инфинитивная конструкция, структура вторичной предикации, accusativus cum infinitivo, семантические группы глаголов, модели порядка слов.*

Leonidov A. Structural, Semantic and Functional Peculiarities of the Accusativus Cum Infinitivo Construction in the Middle English Period.

The paper deals with structural, semantic and functional perculiarities of the accusative-with-the-infinitive constructions in Middle English. The reasons for defining the accusative-with-the-infinitive construction as a reduced clause and a secondary predication structure are given. The study is based on the material of the Middle English texts. The Middle English period is marked by the expansion of the grammatical functions of the infinitive and the active use of infinitival constructions. The paper indicates the main semantic groups of the governing verb that is complemented by the accusative-with-the-infinitive construction, reveals the structural peculiarities of the construction and the word order models in the infinitival clause, and describes some functional peculiarities of the construction in the Middle English period.

***Key words**: infinitive construction, secondary predication structure, accusativus cum infinitivo, semantic groups of verbs, word order models.*

Лілія Мартинова
(Вінниця)

УДК 81’367.622

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ РОЗРЯДИ ОДНИННИХ ІМЕННИКІВ: СКЛАД ТА ПРИНЦИПИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Розглянуто питання, пов’язані з принципами розмежування та складу лексико-граматичних розрядів однинних іменників у сучасній українській мові. Уточнено лексичну наповненість кожного з лексико-граматичних розрядів, установлено їхні меж, напівпериферійні та периферійні зони. З’ясовано, що збірність є сферою не лише модифікаційного словотвору, але й предметного; доведено, що деривати зі збірним значенням становлять лексичні деривати, тоді як форманти – словотвірні. Указано на те, що на словотвірному рівні речовинні імена демонструють здатність виступати мотивувальною базою низки похідних і створювати усі види комплексних словотвірних одиниць – пару, ланцюжок, парадигму, гніздо. Доведено, що на морфологічному зрізі простежується більш тісний зв’язок між речовинними та абстрактними назвами, які в цьому випадку разом протистоять збірним іменам. Простежено, що за морфемною будовою абстрактні назви, так само як і збірні, членуються на два нерівновеликі класи похідних та непохідних слів. Однак на противагу збірним абстрактні імена в абсолютній більшості є мотивованими, при цьому переважає мотивація дієсловами.

***Ключові слова:** однинні іменники, лексико-граматичний розряд, абстрактні іменники, збірні іменники, речовинні іменники., словотвірний потенціал.*

Постановка наукової проблеми. Однинні іменники (сингулятиви, singularia tantum) – це обсягова, динамічна у своєму розвиткові, відкрита царина словника усіх слов'янських мов. Їхній поділ на абстрактні, збірні та речовинні віддавна становить мовну універсалію. Тетрарне протиставлення цих розрядів є настільки адекватним як мовній, так і позамовній картині світу, що до останнього часу не викликало заперечень з боку дослідників. Однак на особливу увагу заслуговують критерії їхнього розмежування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Класично розряди іменників розглядають у межах категорії числа (див. праці Д.І. Арбатського [2], Л.А. Булаховського [6]). В останній час з'явились і нові підходи – семантичний (О.І. Москальська [19]; Р.З. Мурясов [20]), функціональний (А.В. Бондарко [4]; Л.В. Борте [5]), які підводять під існуючу класифікацію іменників комплексну, структурно-семантичну основу. Запропонований навіть інший термін – "структурно-семантичні розряди" натомість "лексико-граматичні розряди" [19, с. 252-261]. Кожний із розрядів неодноразово, досить детально і різнобічно вивчався дослідниками. Щоправда, найбільш активні дослідження в цій області припадають на період 60-80-х років. Проблеми лексико-граматичних розрядів іменника торкається Виноградов В.В. у своїй монографії "Русский язык" [7]; присвячує статтю Ковалик І.І. "Слова з конкретними і абстрактними значеннями" [15]; у більшому чи меншому обсязі, на матеріалах різних мов це питання розглядається у працях О.О.Реформатського [25]; О.О.Холодовича [27]; В.Г.Адмоні [1]. Однинні іменники вивчаються і на матеріалах української мови (див.праці Л.Недбайло [21]; Н.Г.Озерової [22]). Є чимало й більш спеціалізованих досліджень , присвячених вивченню окремих розрядів іменників: збірних – В.І.Дегтярьов [11].

Попри велику кількість робіт у цій галузі, типологія однинних іменників продовжує традиційно подаватися тільки у загальних рисах і зазвичай зводиться до переліку основних лексико-граматичних розрядів. При цьому здійснюється орієнтація тільки на центри розрядів, сутність яких не викликає суперечок. Так, звісно, що лексеми типу *слава* , *любов, сум* відносяться до абстрактних іменників; лексеми типу *метал, золото, вода* – до речовинних; *студентство, малеча* - до збірних. Але кожний з цих розрядів має свою периферію, де основні ознаки центру нівелюються, змішуються з ознаками периферій інших полів, інших систем, і тому периферійні одиниці є більш проблемними щодо їх природи та наступної класифікації. При цьому периферія кожного розряду також не є однорідною, є периферія, більш близька до центру ("напівпериферія", за термінологією А.П. Загнітко), є більш відділена, в якій акумулюються найбільш проблемні одиниці. Периферійні мовні явища, як правило, не знаходять відображення у загальних працях по граматиці, рідко стають об'єктом вивчення навіть у вузьких спеціалізованих працях. Та саме вони є найбільш складними і потребують цілеспрямованих самостійних досліджень.

Метою статті є проблеми, пов'язані з принципами розмежування та складу лексико-граматичних розрядів однинних іменників у сучасній українській мові. Відповідно до цієї мети визначаються конкретні **завдання**, а саме: уточнення лексичної наповненості кожного із лексико-граматичних розрядів; встановлення їх меж, напівпериферійних та периферійних зон між ними.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. "У системній організації словотвору важливу роль відіграє морфологія… Система у словотворі – це сукупність усіх частиномовних підсистем" [26, с. 9]. Такими окремими морфологічними підсистемами іменника є лексико-граматичні розряди абстрактних, речовинних та збірних іменників, які розрізняються цілим рядом різнорівневих характеристик і разом з тим мають спільну базу. Нею є семантика предметності із відповідними семантичними категоріями абстрактності, речовинності, збірності тощо. Цей поділ здійснюється за онтологічною, або денотативною, ознакою. Однак логічна картина відображення світу не адекватна лінгвістичній внаслідок несиметричності знака і поняття: "Поняття, матеріалізуючись у слові, лінгвістично перетворюється у мовний лексичний або граматичний зміст" [10, с. 120]. Тому лінгвістичного статусу семантичні категорії набувають не лише за семантичними, а й за формально-граматичними характеристиками [17, с. 25]. Слід зазначити, що й семантична база однинних іменників, незважаючи на її онтологічну спільність, містить цілий ряд відмінностей та ознак, характерних тільки для одного розряду і ні для якого іншого.

Розглянемо характеристики кожного розряду окремо.

Речовинні іменники на семантичному рівні тяжіють до конкретності, тобто у їх значеннях переважає денотативний компонент, який і співвідносить лексеми із відповідними реаліями навколишнього світу. Їх референтам властива однорідність, недискретність (нерозчленованість), кількісна невизначеність, можливість квантитативної актуалізації у певних мовних ситуаціях. Саме на ці характеристики вказують дослідники категорії речовинності. Заслуговує на детальний розгляд бінарне протиставлення сем ‘дискретність / недискретність’ (у іншій термінології - ‘розчленованість / нерозчленованість’, ‘переривність / непереривність’).

Розуміння референтів речовинних іменників як недискретних не викликає сумнівів, але супроводжується суттєвим доповненням: референти речовинних іменників мають потенційну можливість до розчленування, до поділу на частини, яким властиві всі ознаки цілого. На цьому базується сема ‘злічуваність / незлічуваність’, яку деякі дослідники висувають навіть на перший план, характеризуючи речовинні іменники: “визначальним чинником об’єднання речовинних іменників у лексико-граматичний розряд є їх відношення до опозиції ‘злічуваність / незлічуваність’ і класифікаційна парадигма морфологічної категорії числа” [12, с. 35-36].

Сема ‘дискретність / недискретність’ характерна також і для референтів збірних імен, які також не можуть бути поділені на частини. Більш того, референти збірних імен не мають ні найменшої потенційної можливості до поділу на частини, які були б носіями всіх ознак цілого (пор. цілий і поділений на складові частини референт лексем *апаратура чи мускулатура*). Такий поділ призводить до втрати категорією збірності її сутності, до її трансформації у свою протилежність – раховану конкретність. Отже, поняття збірності ні в логіці, ні в граматиці не сумісне з поняттям дискретності – реальної чи умовної.

На граматичному рівні речовинні іменники характеризуються тим, що вони здатні називати тільки неістоту, неособу, (пор.: *бронза, вугілля, граніт, крейда, оксамит* та ін.) мають дефектну числову парадигму з потенційною спроможністю до її компенсації. Останнє виявляється у фактах утворення форм множини, семантично відмінних від форм однини. У множині речовинний іменник набуває конкретного значення різновиду (ґатунку, марки тощо) вказаної речовини: “Граніт України суттєво відрізняється від тих, що добуваються у інших частинах світу”(журн.); ”Хмільницькі радони” (заголовок газетної статті, в якій йдеться про радонові джерела м.Хмільника).

Назви рослин та атмосферних опадів, вживаючись у формах множини, формують крім вказаної, ще й специфічну семантику – “територія, площа, зайнята, вкрита тим, що називає твірна основа”: *пшениці, коноплі* та ін., пор: *З одинокої на ціле татарське село кав’ярні дуже добре видно було і море, і сірі піски берега* (М. Коцюбинський).

Іншим граматичним виявом речовинної семантики є форма родового відмінка іменників чоловічого роду другої відміни: *свинцю, кисню, ситцю, крепдешину* тощо. Вживання іменників цієї семантичної групи з флексією –а можливе тільки у переносному значенні та у фразеологічних зрощеннях, тоді як для конкретних іменників у родовому відмінку однини флексія –а є основною. Отже, незважаючи на хитання у вживанні закінчень –а та –у в родовому відмінку однини іменників ІІ відміни, можна вважати, що семантика речовинності досить виразно підтримується граматичним рівнем мови.

На словотвірному рівні речовинні імена демонструють здатність виступати мотивувальною базою цілого ряду похідних і створювати усі види комплексних словотвірних одиниць – пару, ланцюжок, парадигму, гніздо. Важливо й те, що речовинні іменники – це частково характеризований розряд або, за визначенням А.П. Загнітко [12] розряд напівпериферійного типу. Це означає, що у більшої частини словникового складу лексико-граматичного розряду речовинних іменників семантика речовинності формально не виражається, пор.: *шоколад, майонез, кисіль, крохмаль, спаржа, вода, нафта* та ін. Проте інша частина лексем (здебільшого термінологічно маркована) оформлюється постійними і достатньо регулярними морфемами та терміноелементами, які можна вважати формальними виявами категорії речовинності. До них можуть бути зараховані такі морфемні відрізки, як –ій-, - ит-, - ил-, - ен-, - атор-, - езій-, - ин-, - ол-, - ал-, - ид-, -ан-, - ат-, - он- та деякі інші на позначення хімічних речовин та ліків, пор.: *курчатовій, кордит, етил, нафтен,, стимулятор, магнезія, амідотрин, валідол,*

трогенал, хлорид, амфоглюкан, уретан, гідрат, аргон; -ит-/-іт- - на позначення мінералів, пор.: *лабрадорит, молібденіт, платиніт, ураніт, хроміт* та ін.; -он-,-ен-, -ин- на позначення тканин, пор.: *бостон, кримплен, габардин, ратин* та под.

Збірні іменники також виділяють на комплексній основі. На семантичному рівні їм властиві: сема множинності, яка вказує на те, що у складі денотата більше одного елемента [24, с. 105 та ін.]; сема сукупності (збірності), яка характеризує цю сукупність як нерозчленовану множинність однакових / подібних предметів (елементів), уявлюваних як єдине ціле; сема однорідності, властивої денотату; сема нерозчленованості (недискретності), що свідчить про цілісність денотату, не здатного розділятися на компоненти. “Семантичним інваріантом категорії збірності є значення нерозчленованої предметної множинності”; “нерозчленованої сукупної множинності” [3, с. 135]. Такий процес призводить до певного ступеня абстрагування і недаремно існує думка про те, що збірні імена за своєю семантикою ближчі до абстрактних, ніж до конкретних, тому що їх значення співвідноситься не стільки з конкретними предметами, скільки з поняттям про єдність цих предметів у дійсності .

На граматичному рівні збірні іменники є назвами неістот, неосіб; вони мають дефектну числову парадигму, але, на противагу речовинним, без потенційної здатності її компенсації.

Відрізняються вони від речовинних і на словотвірному рівні. Збірні іменники становлять ядро словотвірно характеризованих лексико-граматичних розрядів іменника. Це означає, що лексеми, які входять до розряду, оформляються одним із суфіксів збірності: - ств- / -цтв- (*селянство*); -ij- (*братія*); -инн[ı]- (*картоплиння*); -ин- (*озимина*); -ур-/ -атур- (*апаратура*); -ат- (*ректорат*); - от- (*біднота*); -j- (*верб’я*); -ітет- (*генералітет*); -ив- (*паливо*); -изн- (*білизна*); -еч- *(малеча*); -вор- (*дітвора*); -н- (*комарня*); -в- (*листва*); -ич- (*галич*); -аж- (*літраж*); нульовий суфікс (*молодь*).

Проте є й інший погляд на збірність як більш широку і об’ємну категорію, яка вміщує не тільки афіксальні деривати, але й найменування, що набувають значення сукупності лексико-семантичним шляхом. В такому разі до збірних належатимуть лексеми, що називають сукупності людей (*кафедра* 2 – “викладачі”); виробів із певних речовин (*кришталь* 2 – “вироби із кришталю”); плодів рослин (*горох* 2 – “плоди гороху”).

Ще більш розширюється поле збірності, коли до нього зараховують лексеми, у яких збірність є чисто семантичною: *букет, посуд, одяг, Запоріжжя* та под. При такому підході ряди слів із значенням сукупності, скажімо, людей чи рослин, стають практично необмеженими, слабо структурованими, їх неможливо проаналізувати з єдиних позицій. Без сумніву, що лексеми *професура, генералітет, кафедра 2, актив, еліта, кліка, натовп, квартет* та подібні на семантичному рівні об’єднані спільною семою сукупності. Але, як ми вважаємо, цього не досить, щоб усі вони були віднесені до лексико-граматичного розряду збірних іменників. По-перше, сема “сукупність” повинна відповідати вимогам цілісної, нерозчленованої, однорідної множинності; по-друге, немає відповідності граматичним ознакам, тобто різним є відношення перерахованих слів до категорії числа; по-третє (і це особливо суттєво для нашої роботи) всі ці лексеми зовсім по-різному поводять себе, виступаючи у ролі вершин словотвірних парадигм. Тут необхідно підкреслити таку специфічну властивість словотвірних парадигм, як здатність об’єднувати чи розрізняти лексико-граматичний та лексико-семантичний статус лексем при їх об’єднанні у певні класи. Нами помічено, що семантична однорідність – неоднорідність вихідного матеріалу проявляється у структурі словотвірних парадигм. Слова, об’єднані за однією засадою, дадуть близькі за структурою (а може й однакові) СП; слова, об’єднані за різними принципами, створять і різні за структурою парадигми. У цьому виявляється зв’язок між парадигматичними сторонами лексики і словотвору. Саме структурна близькість СП лексем *професура, клієнтура, генералітет* (усі вони створюють нульову СП) дозволяє віднести їх до одного лексико-граматичного об’єднання лексем, решту слів (*еліта, букет, одяг* та под.) – до якогось іншого (певніше всього – до конкретних іменників). Саме на цій підставі (єдність-різноманітність структури СП) ми змушені у цій роботі керуватись вузьким підходом до збірних імен як до лексико-граматичного дериваційно характеризованого класу слів.

Із цієї позиції ми підходимо до групи спірних найменувань плодів рослин злакових, овочевих, ягідних культур типу *горох, жито, овес, аґрус, виноград морква* та ін., до яких

приєднуються поодинокі назви будівельних матеріалів (*дранка, черепиця*); палива (*дрова, хмиз*) та відходів (*попіл, сміття*). Перераховані назви декотрими джерелами трактуються як збірні іменники [9, С.155]. Проте у погляді на лексико-граматичну природу цих слів ми приєднуємося до більшості дослідників, які вважають їх речовинними іменниками [9, с. 131]. Доцільність першого рішення підтверджується нашими дослідженнями на рівні словотвірних парадигм цих слів, ідентичних словотвірним парадигмам речовинних, а не збірних імен.

Щодо категорії збірності є ще цілий перелік нерозв'язаних питань. Немає єдності у визначенні того, до якого типу, мутаційного чи модифікаційного, відносяться збірні утворення, який характер збірного словотвірного значення і яку функцію виконує формант у збірних іменниках. Всі ці питання взаємопов'язані між собою, і відповідь на них дозволяє більш повно охарактеризувати категорію збірності.

Унаслідок наших досліджень ми дійшли висновку, що збірність є сферою не тільки модифікаційного словотвору, але й предметного; деривати із збірним значенням відносимо до лексичних дериватів, форманти – до словотворчих, а не формотворчих.

Абстрактні імена протиставляються речовинним і збірним на семантичному рівні відповідно тому, як денотативні значення противажать сигніфікативним. "Здатність співвідноситись з денотатом і / чи сигніфікатом є важливою типологічною ознакою іменника і може служити основою для протиставлення конкретних і абстрактних імен" [16, с. 56].

За морфемною будовою абстрактні назви, так само як і збірні, членуються на два нерівновеликі класи похідних та непохідних слів. Однак на противагу збірним абстрактні імена в абсолютній більшості є мотивованими, при цьому переважає мотивація дієсловами та прикметниками, а не іменниками чи прикметниками , як серед збірних іменників. В полі збірності зона синтаксичної деривації порівняно невелика, тоді як серед абстрактних імен виразно переважають саме синтаксичні деривати – сотні віддієслівних похідних із суфіксами –ння- / -ення- / -іння- /-ття, що незмінно супроводжують кожне дієслово не тільки узуального, але й оказіонального плану.

Зону синтаксичної деривації абстрактних іменників складають також багато менш продуктивних або зовсім непродуктивних словотвірних типів з суфіксами -к–(а), -аж-, -тв-, -щин-(а), -ія- та ін. "Найбільш яскраво категорія абстрактності виражається у словотворчих елементах мови" [7, с. 139]. Тому вона відноситься дослідниками до частково характеризованих (напівпериферійних) лексико-граматичних розрядів іменника. До словотворчих ознак розряду ми відносимо й здатність його членів бути вершинами гнізд та парадигм. З цього погляду абстрактні імена, що мають значну словотворчу потужність, зближаються також з речовинними, а не збірними іменами.

Семантика абстрактності нерідко поєднується у межах однієї лексеми із збірністю. Остання може бути також семантичною (пор. такі слова, як *природа, всесвіт* та ін.) або заявленою морфемно (*космонавтика, філологія*). Різні аспекти близькості збірних та абстрактних імен свого часу знаходили відображення в науковій літературі. Так, німецькі вчені К. Бругман та Б.Дельбрюк вказували на причини семантичного зближення категорій збірності та абстрактності і вбачали її причини в тому, що обидві категорії "піднімаються над одиничним, передаючи зазвичай властивість, що однаково притаманні багатьом" [23, с. 121-125].

На морфемну близькість зазначених категорій звертали увагу автори "Історії української мови" [14, с. .66]: " категорія збірних слів в значній мірі поповнювалась внаслідок використання словотвірних засобів, спільних, як правило, з формантами для утворення абстрактних іменників". На граматичному рівні такі назви мають ознаки сингулятивів – дефектну числову парадигму, неможливість рахунку, поєднання з кількісними числівниками тощо.

Збірність може поєднуватись не тільки з абстрактною семантикою, але й з семантикою речовинності. Саме така інтеграція характеризує назви плодів злакових, овочевих, ягідних культур та назви деяких будівельних матеріалів на зразок лексем *пшениця*, *жито, овес, ячмінь, квасоля, смородина, малина* тощо.

Такі суперечливі перетинання різнорівневих засад у слові свідчать про складні і мало вивчені зв'язки сигніфікативного та денотативного значень у понятійній структурі слова, про їхні неоднозначні прояви у граматиці мови. Вивчення цих складнощів не входить до завдань

даної роботи. Але її мета та завдання вимагають чіткої визначеності щодо обсягу та кількості вихідного матеріалу, адже кожна лексема, що входить до складу певної лексико-семантичної групи у межах певного лексико-граматичного розряду іменників, - це одночасно і вершина конкретної словотвірної парадигми, від лексичної наповненості якої залежить словотворчий потенціал об'єкту.

Наші словникові матеріали містять а) лексеми, що органічно поєднують семантику абстрактності, речовинності чи збірності із граматичними ознаками сингулятивів; б) лексеми, зміст яких суперечить їх граматичному оформленню. За лінгвістичною традицією серед них можна визначити абстрактно-конкретні іменники, в яких поєднується семантика абстрактності з граматичними ознаками конкретних імен, що змінюються за числами, напр.: *доба, кілограм,* тощо; в) лексеми змішаної абстрактно-збірної семантики: *мораль, етика, теорія;* г) речовинно-збірні іменники*: гречка, кукурудза, горох, овес* та ін.

Такий розподіл лексичного масиву сингулятивів свідчить про їх польову природу, де є центр з максимальним числом диференційних ознак і є периферія, що характеризується "синкретизмом одиниць, їх перехідним характером, не досить чіткою кількісною та якісною визначеністю".

У центрі сингулятивного поля української мови знаходяться лексеми, зазначені вище в пункті а), тобто абстрактні, речовинні та збірні іменники, семантика яких не викликає двозначних тлумачень і які граматично оформлені відповідно до вимог поля сингулятивності. Решта груп – абстрактно-конкретні, абстрактно-збірні та речовинно-збірні -розміщується на периферії singularia tantum.

Дослідження лексичного складу центру та периферії кожного з лексико-граматичних розрядів сингулятивів виявили, що у перехідних, периферійних зонах знаходяться лексеми тематично незорганізовані; обсяг багатьох лексико-семантичних груп не перевищує декількох слів, пор.: назви косметичних засобів у складі речовинних іменників, до яких відносяться слова *пудра, помада, рум'яна*; у назвах пір року всього 4 лексеми, дві з яких мають повну числову парадигму (*зима, весна*), дві інших належать до сингулятивів (*літо, осінь*). Подібних мікрогруп чимало в кожному із розрядів, і розглянути їх усі в рамках однієї роботи важко. Механічно приєднувати їх до об'ємніших лексико- семантичних груп неможливо через те, що це порушить структуру останніх і структуру словотвірних парадигм та їх бази.

У зв'язку з цим вважаємо доцільним керуватися тезою О.В. Бондарко, який писав, що в подібних випадках важливо орієнтуватися перш за все на центр поля, і вказував, що дослідження, присвячені одночасно як центровим, так і периферійним явищам, програють у змістовності [17, с. 215].

Висновки дослідження та **перспективи подальших наукових розвідок.** Отже, до розгляду залучаються насамперед лексеми з центру поля сингулятивів, тобто такі одиниці кожного з розрядів однинних іменників, семантика і категоріальна оформленість яких чітко вказують на належність до singularia tantum. Окрім цього ми робимо виняток для так званих речовинно-збірних імен, речовинна природа семантики яких є для нас досить переконливою і підтримується на рівні словотвірних парадигм. Такий підхід є традиційним і зафіксованим у працях О.О.Шахматова, В.В.Виноградова, Л.А. Булаховського та ін., а також практикується у сучасних граматиках української мови [7; 28; 57]. Розуміння сутності лексичної, семантичної та граматичної природи категорії абстрактності, речовинності та збірності є важливим для встановлення границь між ними у сингулятивному полі. Проте цього недостатньо для того, щоб сформувати конкретні списки іменників того чи іншого розряду. Лексичний склад лексико-граматичних розрядів сингулятивів неможливо укласти, не аналізуючи семантичної структури багатозначних лексем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В.Г. Основы теории грамматики / В.Г. Адмони. – М.-Л. : Наука, 1964. – 105 с.
2. Арбатский Д.И. Множественное число со значением разнородности (неоднородности) предметов / Д.И. Арбатский // Ученые записки Казанского пединститута. Вопросы теории и методики изучения русского языка. - Сб. 7. – 1971. – С. 152-158.
3. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії / О.К. Безпояско. – К. : Наукова думка, 1991. – 170 с.
4. Бондарко А.В. Теория морфологических категорий / А.В. Бондарко. – Л. : Наука, 1976. – 255 с.

5. Бортэ Л.В. Референтно-граматические разряды основных категориально-грамматических классов / Л.В. Бортэ // Изучение языкового строя в свете ленинской теории отражения. – Кишинев, 1984. – С. 31-40.
6. Булаховській Л.А. Вибрані праці в 5-ти т. Т.3 / Ред. І.К.Білодід та інші. – К.: Наукова думка. – 1978. – 552 с.
7. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1972. – 614 с.
8. Гвоздев А.Н. Современный русский язык. Ч.1. / А.Н. Гвоздев. – М. : Просвещение, 1973. - 431 с.
9. Дегтярев В.И. Основы общей грамматики / В.И. Дегтерв. – Ростов-на-Дону, 1973. – 255 с.
10. Дегтярев В.И. Формирование категории вещественности / В.И. Дегтярев // Вопросы языкознания. – 1971. – №6. – С.54-62.
11. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія / А.П. Загнітко. – Донецьк, 1996. – 437 с.
12. Історія української мови / Винник В.О. та ін. – К.: Наукова думка, 1983. – 743 с.
13. Ковалик І.І. Слова з конкретним та абстрактним значенням / І.І. Ковалик // Українська мова та література в школі. – 1977. - №4.
14. Лебедева Л.Б. Семантические типы существительных и структура именных сочетаний / Л.Б. Лебедева // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. Т.40. – 1981. - №1. – С. 57-66.
15. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова . морфологія / М.В. Леонова – К. : Вища школа, 1983. – 261 с.
16. Маевская Н.И. О собирательных именах существительных / Н.И. Маевская // Русский язык в школе. – 1968. - №6. – С.92-95.
17. Москальская О.И. Структурно-семантические разряды слов в составе части речи / О.И. Москальская // Вопросы германского языкознания: Сб. статей. / под ред Н.Ярцевой. – М.-Л., 1961. – С.251-261.
18. Мурясов Р.З. О словообразовательном значении и семантическом моделировании частей речи / Р.З. Муряксов // Вопросы языкознания. – 1976. - №5. – С.126-137.
19. Недбайло Л. Грамматическая категория числа в современном украинском языке : автореф. дис.. … канд. филол. наук. – К., 1968. – 18 с.
20. Озерова Н.Г. Лексическая и грамматическая семантика существительного / Н.Г. Озерова. – К. : Наукова думка, 1990. – 188 с.
21. Олійник В.О. Співвідношення категорії збірності та абстрактності в готській та старослов'янській мовах. Семасіологія і словотвір : зб.наук. статей. – К. : Наукова думка, 1989. – С.121-125.
22. Ревзин И.И. Так называемое «немаркированное множественное число» в современном русском языке / И.И. Ревзин // Вопросы языкознания. – 1969. - №3. – С.102-109.
23. Реформатский А.А. Число и грамматика /А.А. Реформатский // Вопросы грамматики. Сб.статей к 75-летию акад. И.И.Мещанинова. – М.-Л., 1960. – С.384-400.
24. Тихонов Н.А. Организующая роль морфологии в системе комплексных единиц словообразования / Н.А. Тиховано // Словообразование и номинативная деривация в славянских языках. – Гродно, 1986. – С.9-11.
25. Холодович А.А. Опыт теории подклассов слов / А.А. Холодович // Вопросы языкознания. – 1960. - №1. – С. 32-43.

Мартынова Л.Б. Лексико-грамматические разряды сингулятивов и принципы их разграничения.

Рассмотрены вопросы, связанные с принципами разграничения и состава лексико - грамматических разрядов сингулятивов в современном украинском языке . Уточнена лексическая наполняемость каждого из лексико-грамматических разрядов, установлены их границы, полупериферийные и периферийные зоны. Обнаружено, что собираемость является сферой не только модификационного словообразования , но и предметного; доказано , что дериваты с собирательным значением составляют лексические дериваты, тогда как форманты - словообразовательные . Указано на то , что на словообразовательном уровне вещественные имена демонстрируют способность выступать мотивировочной базой ряда производных и создавать все виды комплексных словообразовательных единиц - пару , цепочку , парадигму , гнездо. Доказано, что на морфологическом срезе прослеживается более тесная связь между вещественными и абстрактными названиями, которые в этом случае вместе противостоят сборным именам. При исследовании морфемного строения обнаружено, что абстрактные названия, так же как и сборные, делятся на два неравных класса производных и непроизводных слов. Однако, в противовес сборным, абстрактные имена в абсолютном большинстве являются мотивированными, при этом преобладает глагольная мотивация.

***Ключевые слова**: сингулятивы, лексико-грамматический разряд, абстрактные существительные, собирательные существительные, вещественные существительные, словообразовательный потенциал .*

Martynova L.B. Lexical and Grammatical Classes of Singularia Tantum Nouns and Principles of their Differentiation.

The article focuses on the questions related to the principles of distinction and lexical and grammatical classes of singularia tantum nouns in the modern Ukrainian language. It is discussed the members of each lexical and grammatical class and set their boundaries, semi-peripheral and peripheral zones. It was found that the collection nouns can be applied not only to modification of word formation, but also to the objective one. It is proved that derivatives with collective meaning are lexical derivatives while formative derivatives represent word formation. It is pointed out that at the formation level real names demonstrate the ability to be a motivating base for the number of derivatives and create all types of complex word-building units - a couple, a chain, paradigm, slot. It is proved that morphologically the links between real and abstract names are stronger. While studying the morphemic structure it was found that abstract nominations, as well as composite, are divided into two unequal classes of derivative and non-derivative words. However, as opposed to collective nouns, abstract names in the vast majority are motivated, predominantly by verbal motivation.

***Key words**: singularia tantum nouns, lexical and grammatical class, abstract nouns, collective nouns, real nouns, word-formation potential.*

Катерина Онасенко
(Київ)

УДК 811.133.1’36

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІМЕННОЇ СИНТАГМИ КІЛЬКІСНОГО ЗНАЧЕННЯ З ІМЕННИКОМ-КВАНТИФІКАТОРОМ «NOMBRE»
(НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

Проаналізовано визнані класифікації, характеристики “вищого” та нижчого порядків іменників-квантифікаторів та їх місце серед інших іменників у сучасному мовознавстві. Дослідження проведено на матеріалі французького публіцистичного дискурсу. Автор звертає увагу на існуючу невизначеність семантичних значень іменників у складі іменної синтагми кількісного значення і намагається провести функціонально-семантичний аналіз окремо взятої структури з французьким іменником “nombre”. Автор досліджує зміну семантичного значення іменної синтагми кількісного значення на рівні речення за вживання різних означальних слів та у більш широкому контексті, підкреслюється вплив контекстуального фактора на іменники-квантифікатори при формуванні кількісного смислу. Автор накреслює перспективи подальшого дослідження даної структури з врахуванням її граматичної функції.

***Ключові слова:** іменники-квантифікатори, іменна синтагма кількісного значення, контекстуальний фактор, дискретні одиниці*

Постановка проблеми. Проблема дослідження іменної синтагми кількісного значення знаходилася в центрі уваги як французьких вчених [18; 12; 25; 26; 27], так і вітчизняних [8; 1; 3; 10; 5]. Більшість дослідників відносить іменники-квантифікатори до класу збірних іменників або ж до класу неозначених займенників [11; 4; 2]. Так, О. Єсперсен відносить іменники-квантифікатори до класу збірних іменників. Цей вчений один з перших поділив досліджувану групу на єдності “вищого” та “нижчого” порядків. Єдностями “вищого порядку” є іменники-квантифіктори типу: *декада, дюжина, пара* тощо. Вони передають значення єдності ряду предметів, які є дискретними сутностями і які можна “порахувати”. До єдностей “нижчого порядку” датський лінгвіст відносить іменники, які позначають “сукупність предметів/ осіб, яка сприймається як єдине ціле: *сім’я, духовенство, нація*” [4, с. 224]. Таким чином, у даній класифікації О. Єсперсен розмежував іменники кількісного та збірного значення, але про чіткі принципи такого розмежування не йдеться. Водночас збірні іменники займають місце між злічуваними і незлічуваними іменниками [6, с. 67].

У лексико-семантичному плані іменники-квантифікатори, на відміну від збірних іменників, є словами, які дають тільки кількісну характеристику ряду предметів чи індивідів. Поняття кількості щодо іменників зумовлює обов’язкову наявність злічуваних і вимірюваних